

BOEK ATLAS OVER ATLANTIKWALL

Bunkers, tankgrachten, drakentanden

Aan de oostflank van het NAVO-gebied wordt gewerkt aan een 650 kilometer lange verdedigingslinie om een Russische inval te hinderen. Het bouwen van dergelijke linies van formaat is van alle tijden. En deze afstand, is dan nog niets eens een van de allergrootste.

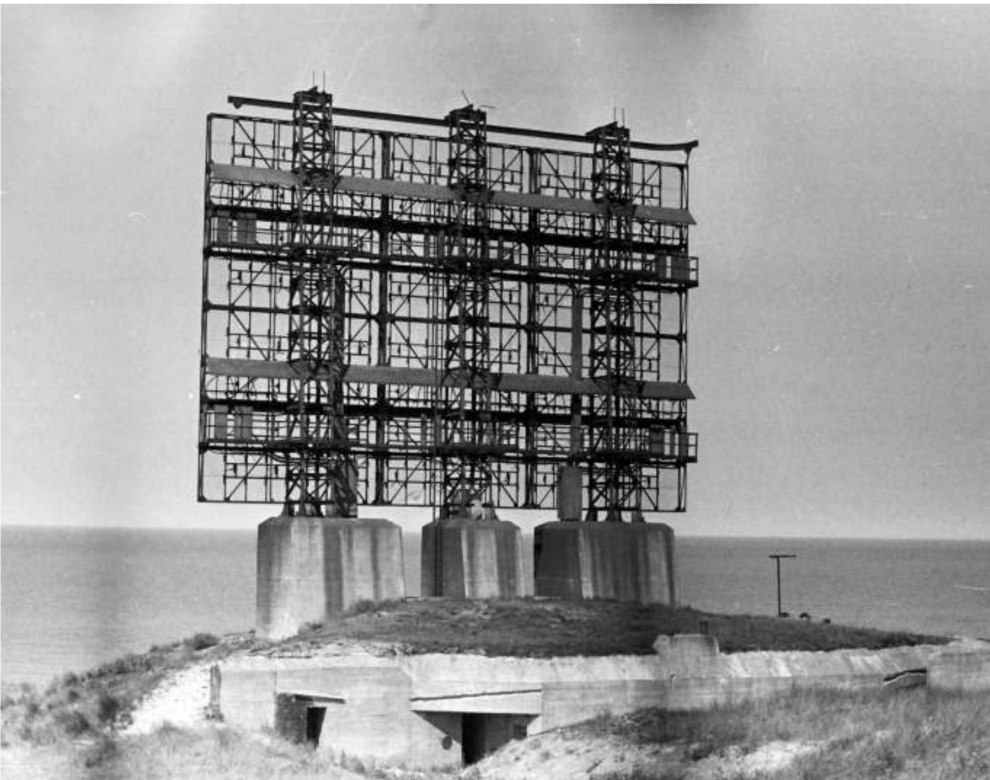
Tekst Peter Schat Foto's Taco van der Eb en Beeldbank NIMH

De tankmuur bij Katwijk werd twee maanden geleden van een informatiepaneel voorzien. Het is een overblijfsel van de Duitse Atlantikwall.

Restanten van de Atlantikwall in 1947 op het strand van Noordwijk voor Huis ter Duin.

Radarstation bij Wijk aan Zee, onderdeel van de Duitse Atlantikwall, augustus 1947.

Neem de Atlantikwall, die is zo'n beetje 5.000 kilometer lang en vergelijkbaar in lengte met de Chinese Muur of de Romeinse Limes. Een imponerend bouwwerk, dat zich ook over de gehele Nederlandse kust uitstrekt. En toch is nu, met het verschijnen van 'De Atlantikwall atlas' pas een eerste poging gedaan om overzicht van Duitse verdedigingswerken in Nederland te creëren. Wat bij die poging belangrijk is, is dat de samenstellers er meer van hebben willen maken dan louter een opsomming van wat er aan bunkers, tankgrachten, drakentanden en loopgraven in ons land is overgebleven na de Tweede Wereldoorlog. Ze hebben de Atlantikwall als systeem willen begrijpen en geven inzicht in het functioneren van het geheel en van de onderdelen in hun onder-

linge samenhang. Daarmee luidt de 'Atlas' ook een nieuwe manier van kijken in naar dit 'beladen erfgoed'. Er staan veel kaarten in deze 'Atlas', maar nog meer teksten die inzicht bieden in wording en wezen van deze linie, verlucht met veel (archief)foto's. Het resultaat van jarenlang onderzoek dat Jeroen Rijpsma, Jaap Evert Abrahamse en Menne Kosian verricht hebben voor de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

Zaanse Schans

De linie evalueerde gedurende de oorlog van geschutspostpunten voor de kustverdediging naar een gelaagd stelsel van kust- en landverdedigingswerken, dat tevens de oorlogsvoering op zee en in de lucht ondersteunde. „Erfgoed gaat niet alleen om losse objecten en leuke dingen, zoals de 'Nachtwacht' of de Zaanse Schans”, zei Jaap Evert Abrahamse bij de presentatie. „Het gaat om context en

”*Nu is het een leuk museumstuk om naar te kijken en een dienblad van te kopen. Of een koelkastmagneet*

Jaap Evert Abrahamse

functie. De molens op de Zaanse Schans doen het allemaal nog, maar zijn voor het grootste deel uit hun context gehaald. Ook van de 'Nachtwacht' is de context verdwenen. Dat was een schuttersstuk dat hing bij de schutterij. Nu is het een leuk museumstuk om naar te kijken en een dienblad van te kopen. Of een koelkastmagneet.” Volgens Abrahamse, tevens bijzonder hoogleraar bij de Vrije Universiteit te Amsterdam, gaat militair erfgoed dezelfde weg, als we het niet proberen te begrijpen in hun context en functie. „Het Muiderslot zien we ook steeds meer symbool van de machtspolitiek van de graven van Holland dan louter een hoop verdedigbare stenen.”

Duitse soldaat

Van de Stelling van Amsterdam, de rond de vorige eeuwwisseling aangelegde cirkelvormige waterlinie rond de hoofdstad, is volgens hem 'heel goed uitgezocht waar alles voor diende'. „Dat is bij de Atlantikwall, dat een veel groter systeem is, veel minder gedaan. Vooral is gekeken naar individuele bunkers. Logisch, want dit verdedigingswerk is veel jonger dan het Muiderslot of de Hollandse Waterlinies. Wij hebben daardoor het perspectief van een Duitse soldaat. Die zag ook alleen maar zijn eigen bunker, een stukje strand en voor de rest niets, want hij mocht naar die rest niet eens toe.”

De overheid had direct na de oorlog andere zorgen dan zich bekommeren om de militair-historische waarde van de Atlantikwall. Het duingebied was verminkt, er lagen explosieven, materialen die in het gebied niet thuishoorden. Waar nodig werden betonnen werken opgeruimd, als bouw materiaal gebruikt en als ze niet in de weg stonden met zand afgedekt. Stonden ze op particuliere grond, dan mochten de eigenaren ze gebruiken als werkplaats, schuur of zelfs: vakantiehuisje.

Opruijdrift

Naast deze praktische overwegingen speelde de wens mee tot het wissen van zoveel mogelijk sporen uit de bezettingsjaren. Omdat na de oorlog het strand in trek raakte voor ontspanning en recreatie, was de opruijdrift vooral aan de kust groot. Het gevoel in Nederland dat het strand 'van ons allemaal' is, heeft toen postgevat en kent zijn doorwerking tot op heden in

bijvoorbeeld een gevoel van weerstand tegenover het dichtbouwen van de kust. Waardering voor de Duitse restanten kwam van onderop, bijvoorbeeld al in 1946 in Zeeland, waar in de vuurleidingspost van kustbatterij Westkapelle een museum werd ingericht. Niet vanuit oogpunt van erfgoed, maar om het verhaal van de Slag om de Schelde te vertellen. Dergelijke interesse ontstond ook elders, vooral vanaf de jaren negentig, toen vrijwilligers bunkers gingen uitgraven en bestuderen en er open dagen en activiteiten organiseerden.

Vleermuizen

De natuur hielp behoud ook een handje, bijvoorbeeld als vleermuizen een bunker benutten om in te overwinteren. „Wonen die er, dan is dat gegarandeerd bunkerbehoud omdat natuur in ons land beter beschermd is dan erfgoed, een curieus gegeven”, aldus Abrahamse.

De Duitse Atlantikwall, of zoals de Britten zeggen, de Atlantic Wall of de Belgen Atlantische Muur, is niet echt een muur. Dat heeft de Führer van nazi-Duitsland Adolf Hitler er in augustus 1942 van gemaakt, toen hij het concept bedacht om de kustlijn van de veroverde gebieden, van de Noordkaap tot de Pyreneeën te versterken. Een dichte linie zou het niet worden met 'overal een beetje', maar een linie bestaande uit zwaartepunten op strategisch belangrijke plekken. Met de lopen gericht op zee, maar ook in het achterland tankbarrières met stalen 'Tsjechische egels' en betonnen drakentanden, om te voorkomen dat de vijand via de achterdeur binnenkomt. Aan het concept is vervolgens gesleuteld, zodat het geraffineerder en fijnmaziger werd. Vóór de kanonnen kwamen op de stranden tetraëders en palen in weilanden in het achterland, om luchtlandingen te voorkomen. Kenmerk van de Atlantikwall is de verdediging naar alle zijden. Het geldt voor de linie als geheel, op internationale schaal, maar ook voor elke individuele bunker. Gericht op afslaan van aanvallen van zee, maar ook vanuit het achterland. Opzet was de aanvaller vast te pinnen, er niet door te laten. Bewegingsoorlog was taboe, wat de Duitsers wel uitkwam, want ze raakten gaandeweg door hun tanks heen. Na de geallieerde invasie in Normandië op 6 juni 1944, zou het evenwel allemaal toch anders lopen dan de Duitsers hadden gehoopt.

'De Atlantikwall atlas'

'De Atlantikwall atlas, het Duitse verdedigings-systeem in Nederland 1940-1945', samenstelling Jeroen Rijpsma, Jaap Evert Abrahamse en Menne Kosian, cartografie Yvonne van Mil, Uitgeverij Thoth, ISBN 978 90 6868 871 9, 128 pagina's, 29,95 euro (na 15 februari 34,95 euro).

